

СИЛКІНА А. О.,аспірантка кафедри цивільного права № 1
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 347.44

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.1.10>**КЛАСИФІКАЦІЯ ФОРМАТІВ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ПІДХІД**

Залежно від виду формату, він складається з різної комбінації елементів – об'єктів права інтелектуальної власності та так званих утилітарних елементів, котрі не захищаються правом. Юридична конструкція формату як складного об'єкта права інтелектуальної власності потребує визначення елементів, які входять до його складу, а також підходів до охорони елементів національним та міжнародним законодавством. Кількість елементів формату варіюється залежно від етапу розробки формату. На першому етапі (розробки) формат, як правило, є суто сценарієм, що входить до об'єктів авторського права. Проте, якщо формат вже реалізується у вигляді телевізійної програми на національному або міжнародному рівні, то до його складу входять різноманітні елементи. Формати, які є складними об'єктами права інтелектуальної власності, пов'язані з такими процесами, як адаптація, локалізація, глобалізація.

Актуальною проблемою є відсутність належної класифікації телевізійних форматів кожного виду. У статті здійснюється класифікація форматів за різними критеріями та визначаються стадії розробки елементів, з яких складаються різні формати. Формати телевізійних програм – це одна з тенденцій у світовому телебаченні. Ідеї розроблення різних програм сприяють глобалізації бізнес-моделей телеіндустрії та відстоюванню національних інтересів. Аналіз розробок вчених та науковців дає змогу простежити тісний зв'язок між культурою, економікою та цивільним правом. Класифікація форматів сприятиме систематизації знань про формат та практичному їх застосуванню в судовій практиці під час вирішення спорів щодо прав на формат. У статті запропонована класифікація форматів від різних науковців, журналістів, адвокатів та працівників медійної сфери, а також класифікація на підставі критеріїв, запропонованих авторкою. Задля цивільно-правового аналізу важливо проаналізувати процеси, що виникають навколо формату, як з теоретичного погляду, так і практичного. Лише всебічне дослідження різних видів форматів має цінність для правозастосування у сфері телевізійних відносин.

Ключові слова: авторське право, аудіовізуальний твір, класифікація форматів, складний комплексний об'єкт права інтелектуальної власності, телевізійний формат, формат.

Sylkina A. O. Classification of the format: national and foreign approaches

Depending on the type of format, it is composed of different combinations of elements – the objects of the right of intellectual property and the so-called utilitarian elements that are not protected by law. Legal construction of the format, as a complex object of intellectual property rights requires the definition of elements that are part of its structure, as well as approaches to the protection of the elements of national and international legislation. The number of elements of the format varies depending on the stage of format development. At the first stage (the development) the format, as a rule, is essentially a script, which is included in the objects of copyright.

However, if the format is implemented at the international level, it includes a variety of elements. Formats, which are complex objects of intellectual property rights, are connected with such processes as adaptation, localization, globalization.

The current problem is the lack of proper classification of television formats of each type. This article classifies the formats according to different criteria and identifies the stages of development of the elements that make up the various formats. Television program formats are one of the trends in world television broadcasting. The ideas of developing different programs contribute to the globalization of the business models of the television industry and the maintenance of national interests. Analysis of the works of scientists and scholars, allows to establish a close link between culture, economics and civil law. Classification of formats will contribute to the systematization of knowledge about the format and the practical use of them in court practice for the resolution of disputes over the rights to the format. This article provides a classification of the format from various scientists, journalists, lawyers and media professionals. For the civil-law analysis is important to analyze the processes both from a theoretical and practical point of view. Only a comprehensive study of different types of formats is valuable for law enforcement in the field of television relations.

Key words: *copyright, audiovisual work, classification of formats, complex object of intellectual property rights, television format, format.*

Вступ. Нині формат як об'єкт є мало дослідженим на національному рівні. Відсутність актуальних досліджень гальмує розвиток телевізійної сфери та вносить плутаницю у вирішення судових суперечок щодо форматів. Із цих причин вітчизняні телевізійні компанії звертаються за вирішенням спору до міжнародних урядових та неурядових організацій (ФРАПА, центр медіації ВОІС тощо). Класифікація видів формату є необхідною як для наукової доктрини, так і для практичного застосування суб'єктами телевізійного мовлення знань у міжнародних цивільно-правових відносинах.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд особливостей елементів, з яких складається формат, етапів створення формату, здійснення за допомогою методу аналізу класифікацію формату на підставі різних критеріїв, аналіз класифікацій різних науковців, формулювання національного та міжнародного підходів щодо видів форматів.

Результати дослідження. Першим, хто спробував класифікувати формати, є австралійський науковець А. Моран. Науковець класифікував формати за етапами розробки формату на два види: «паперовий формат» та «програмний формат». «Паперовий формат» складається з меншої кількості елементів, етапів розробки та має просту структуру, а «програмний формат» є складним, комплексним та множинним об'єктом. «Паперовий формат» лише є формою вираження та способом фіксації початкової ідеї. Проте «програмний формат» – це взаємопов'язаний комплекс знань, які будуть використовуватися у виробництві, фінансуванні, маркетингу та трансляції телевізійної програми.

Формат залежно від кількості елементів складається з різних етапів розробки. На першому етапі зародження ідеї формату створюється саме паперовий формат, а кінцевий етап – виготовлення програми, втілюється в «програмному форматі». Перш ніж успішно транслювати формат телевізійної програми, він має пройти чотири основних стадії виробництва. Перша стадія – автор формату за допомогою творчих зусиль створює програмну ідею. На другій стадії ідея перетворюється на письмовий сценарій, який детально описує зміст шоу та його елементи: візуальні твори, заголовки, сценарії, музику, цільову аудиторію та ідеї кастингу. Цей «паперовий формат» може містити від двох до сімдесяти сторінок, потім перетворюється на повноцінний програмний формат, якщо суб'єкт виявив бажання придбати формат або адаптувати розроблений. Третя стадія – це розробка формату програми, який містить детальну інформацію про технічні та виробничі елементи шоу (ноу-хау), такі як

музика, сценографія, комп'ютерні програми, розрахунок бюджету, демографічні показники аудиторії та характеристики учасників. Він слугує основою для адаптації оригінальних програм на різних територіях тощо. Зазвичай програмний формат викладається у так званій «Біблії», яка супроводжується посібниками зі стилістичної особливості програми, містить опис та візуалізацію логотипів, шрифтів та кольорів [1, с. 25]. Тобто формат, якщо він «паперовий», має меншу кількість стадій розробки, але якщо продюсер вирішив реалізувати на основі «паперового формату» певну телевізійну програму, то кількість етапів розробки суттєво зростає, тому що «програмний формат» включає в себе різноманітні елементи, розробка яких потребує часу та значних творчих і фінансових зусиль. На нашу думку, залежно від розробленості формат може бути охоронюваним об'єктом або утилітарним (котрий не підлягає охороні правом інтелектуальної власності).

Залежно від стадії розробки формату А. Моран також виділяє так званий пробний тестовий формат, який він називає «пілотним». Телевізійна компанія може створити кілька серій чи епізодів програми та надати певному телевізійному каналу «пілотні випуски». Якщо глядачі проявляють зацікавленість в ефірний час, коли демонструвався «пілотний випуск формату», телекомпанія буде зацікавлена у придбанні повної версії формату телевізійної програми. Пілотні випуски створюються для запобігання ризиків, пов'язаних із культурними особливостями кожної нації. Наприклад, певні програми відвертого характеру, що користуються попитом у США, можуть викликати обурення та незадоволення в консервативних мусульманських країнах. Саме тому телевізійні компанії в ліцензійних угодах надають змогу перевірити програму за допомогою пілотного випуску [1, с. 48].

У процесі творчої діяльності автори форматів можуть створювати не тільки абсолютно нові твори, але й творчі переробки тих, що вже є. Вважаємо, що залежно від новизни створення доцільно формати поділяти на оригінальні (нові формати) або похідні твори (залежні від оригінального формату). Схожу класифікацію надає науковець А.В. Горчаков. Вчений виділяє базовий та адаптований формат. Базовий формат (оригінальний сценарій формату або, як його називають, «Біблія») – це опис програми у первісно створеному варіанті, який, власне, і передається ліцензіатам для використання. Адаптований формат (перероблений сценарій формату) являє собою створену на основі ліцензії базового формату програму з урахуванням національних особливостей.

Однією з визначальних ознак формату є його здатність до адаптації ліцензіатами. Австралійський науковець А. Моран залежно від цієї ознаки виділяє формати з відкритою адаптацією та формати із закритою адаптацією. Ліцензіар є власником знань про формат, та саме йому належить право дозволяти адаптацію на різних територіях. Формати відкритої адаптації є компромісними, адже сторона, яка придбала ліцензію на формат, може внести до нього корективи, які відповідають місцевим тенденціям. Формати закритої адаптації є жорсткими до внесення змін, мають стандартизовану структуру, незначні поступки в інтересах місцевих аудиторій ліцензіару та суворі правила у відтворенні формату. Наприклад, міжнародна ліцензована адаптація та виробництво різних національних версій «Хто хоче стати мільйонером» є форматом закритої адаптації. Британська телекомпанія «Селадор», праволоділець формату, наполягала на тому, що ліцензіари мають безумовно дотримуватися шаблону, правил, які розроблені для відтворення телевізійної програми. Так, наприклад, формат відкритої адаптації програми «Той, хто вижив» у Китаї мав менший успіх, ніж оригінальна програма у Швеції, тому що римейк мав низьку схожість [1, с. 40].

Науковці в різних частинах світу класифікують формати залежно від наявності сценарію. Формати поділяються на сценарні формати «Scripted format» та реальні формати «Non-scripted». Формат на основі сценарію характерний тим, що актори, ведучі аудіовізуального твору заздалегідь ознайомлені з ходом подій, такий вид формату розробляється, як правило, для драм та комедій. Реальний формат, тобто формат, заснований на подіях без сценарію, використовується в різних розважальних, спортивних шоу, де самі гравці діють за правилами гри, проте результат заздалегідь невідомий (формати «Хто хоче стати мільйонером?», «Х-фактор», «Холостяк» та інші).

У Тайвані науковці Yu-Li Liu and Yi-Hsiang Chen класифікують формати на 6 типів: імпортовані формати, ліцензовані формати, формати-клони, адаптовані формати, репродукційні формати, оригінальні формати, формати-синдикації та безплатні формати. Кожні формати мають характерні ознаки, деякі з видів, на нашу думку, є схожими між собою та мають слабку розрізняльну здатність. Так, імпортований формат є готовою придбаною телевізійною програмою з-за кордону, яка ретранслюється на місцевому телебаченні із субтитрами чи дублюванням голосу але без змін змісту формату. Цю категорію науковець Ю-Лі Лю позначає як «формат-папуга»: він, як папуга, повторює риси інших програм [2, с. 58]. Ліцензовані формати розглядають як «законні» формати, тому що між двома телевізійними компаніями укладається ліцензійний договір на право виробляти локальну версію програми. У договорі вказується обсяг використання формату загалом або лише певних його елементів (сценарію, ноу-хау, реквізиту тощо). Формати-клони знаходяться за межею закону. Ця модель формату є неліцензованою та зазвичай порушує права правоволодільців. Клонування передбачає плагіат формату загалом або його певних частин. Адаптований формат пропонує закордонну популярну програму, але ліцензіат має право пристосувати її до місцевих звичаїв. Залежно від ступеня адаптації науковці розрізняють слабку та тісну адаптацію, відкриту та закриту адаптацію. Репродукційні формати, на нашу думку, є схожими до адаптованих форматів. Ліцензіат переробляє зміст певної програми, наприклад, частина готових кадрів купується за кордоном, а інші кадри (можуть бути веселі домашні відео) надсилають глядачі. Оригінальні формати – це формати, створені місцевими телевізійними студіями. Їх основою є оригінальний локальний аудіовізуальний твір, котрий можна продати на експорт в інші країни. Формати-синдикації стосуються більше способу їх поширення: через наземні станції, незалежних виробників, кабельне телебачення чи місцеві станції. Безплатні формати – це програми, які надаються каналами абсолютно безплатно іншим телевізійним компаніям (наприклад, релігійні формати) [2, с. 60].

Грунтовним дослідженням формату є праці американської професорки соціальних наук Т. Орен, котра подає типологію форматів за різними ознаками. В останньому розділі наукової роботи «Глобальні формати телебачення» дослідниця здійснює типологію телевізійних форматів: формати «на основі розповіді», «на основі процедур» та «нефіксовані формати». Авторка створила таку класифікацію залежно від елементів та ознак формату. «Наративний формат», або «формат на основі розповіді», містить в собі детальний опис створення телевізійних програм на основі розповіді про певного головного героя, історичні події, кримінальні розслідування тощо. «Формат на основі процедур» – це формат, який має певні змагальні елементи, конкурсну складову частину, на його основі створюються вікторини, спортивні змагання, конкурси талантів та ін. Т. Орен до «нефіксованих форматів» відносить програми телевізійних новин, адже вони висвітлюють звітність про події в реальному світі, формат новин є нефіксованим у «Біблії» та не продається телевізійними компаніями. Очевидно, що Бернською конвенцією та ЗУ «Про авторське право та суміжні права» [6] новини не зараховуються до об'єктів авторського права, тому авторам буде складно довести оригінальність та унікальність такого формату, як телевізійні новини в будь-якій країні світу. «Наративні формати» та «формати на основі процедур» у «Біблії» містять творчі, оригінальні елементи, котрі охороняються авторським правом [3, с. 13].

Залежно від тривалості існування Т. Орен виділяє короткострокові формати («бульбашкові формати») та довгострокові (як правило, «суперформати»). Формати з короткочасною популярністю, «бульбашки», користуються меншим успіхом серед глядачів та, як правило, є збитковими для правоволодільців. За рівнем поширення на території телевізійні формати можна поділити на глобальні, регіональні та локальні. Глобальний – це той, що є популярним у багатьох країнах, регіональний – у певному регіоні або серед певної національності та локальний – це формат певного місця, країни. Як зауважували багато авторів, глобальний формат не руйнує та не долає локальних елементів будь-якої країни. Навпаки, адаптація формату (культурні, економічні та наративні переговори) сприяє зростанню локальних ідентичностей, одночасно збагачуючи універсальний глобальний формат.

Залежно від жанру виділяють велику кількість видів формату, наприклад: документальний, одноразовий епізод, мікро серійний, макетний, пілотний, серійний, спеціальний та багато інших. За типом програми формати можна класифікувати на: анімаційні, реальні, змодельовані, лялькові [3, с. 18]. Ця класифікація є не правовою, але має практичне значення для суб'єктів телевізійної сфери. Кожен із видів формату залежно від наявних елементів продається за допомогою відповідної договірної конструкції. Наприклад, якщо це пілотний формат, то, як правило, укладаються ф'ючерсні угоди або опціон.

Щодо національного підходу, то в Україні залежно від правової природи позову та спору щодо формату можна класифікувати порушення авторських прав, деліктні зобов'язання, порушення конфіденційності, порушення умов договору, тощо. Також класифікувати способи захисту формату можна, застосувавши загальні способи захисту, передбачені в ст. 16 ЦКУ [6], та спеціальні (іншими нормативно-правовими актами, наприклад ЗУ «Про авторське право та суміжні права»). До спеціальних способів захисту можна зарахувати захист через норми про нерозголошення конфіденційної інформації, захист ноу-хау, охорона прав на торгіву марку або комерційне найменування та ін. Залежно від суб'єкта застосування способів захисту прав щодо формату можна виділити юрисдикційні (органи державної влади) та неюрисдикційні (неурядові організації).

Висновки. Отже, науковці всього світу запропонували власні класифікації формату залежно від стадії розробки, жанрових особливостей, території поширення, рівня охоплення аудиторії, виду адаптації, способу захисту та інших суттєвих ознак. Класифікація дає змогу осягнути та проаналізувати різноманітність форматів залежно від їх змістового наповнення елементами. Наукові дослідження кожної країни мають свої характерні риси, зумовлені економічними, культурними та національними особливостями. Зростання досліджень видів форматів сприяє глобалізації та популяризації цього об'єкта. Законодавець не має залишатися осторонь наукової доктрини та на підставі досліджень необхідно впроваджувати законодавчі ініціативи, котрі регулюють правові відносини щодо формату.

Список використаних джерел:

1. Moran A., Malbon A. Understanding the Global TV Format. Justin, 2006. p. 181. URL: <https://play.google.com/books/reader?id=Y7ZJxQ-y-AcC&hl=uk&printsec=frontcover&pg=GBS.PT131>
2. Moran A., Michael A. Television across Asia: Television Industries, Programme Formats and Globalization. Routledge, 2009. P. 236. URL: <https://epdf.pub/television-across-asia-tv-industries-programme-formats-and-globalisation.html>
3. Oren T. Global Television Formats, Understanding Television Across Borders. Routledge. 2011. p. 408. URL: https://play.google.com/books/reader?id=Qs9pAtQeBA0C&hl=uk&pg=GBS.PT22.w.1.0.83https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_television_formats_and_genres#Formats
4. Горчаков А.В. Правова природа формату аудіовізуального твору : монографія. Москва : РДАІВ, 2013. 68 с.
5. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 14.10.2020 р. 3792-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (дата звернення 15.02.2021)
6. Цивільний кодекс України : затв. Законом України від 16 березня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 15.02.2021)

